

माउंटबॅटन योजना - भारतीय स्वातंत्र्य कायदा 1947

लॉर्ड माउंटबॅटन (भारताचे शेवटचे व्हाईसरॉय) यांनी मे 1947 मध्ये एक योजना प्रस्तावित केली होती ज्यानुसार प्रांतांना स्वतंत्र उत्तराधिकारी राज्ये म्हणून घोषित केले जावेत आणि संविधान सभेत सामील व्हावे की नाही हे निवडण्याचा अधिकार असेल.

MPSC GS-I च्या दृष्टिकोनातून हा एक महत्वाचा विषय आहे. हा लेख तुम्हाला MPSC नागरी सेवा परीक्षेच्या तयारीसाठी माउंटबॅटन प्लॅनवर NCERT नोट्स प्रदान करेल. या नोट्स PSI, STI, राज्य नागरी सेवा परीक्षा आणि इतर स्पर्धात्मक परीक्षांसाठी देखील उपयुक्त ठरतील.

माउंटबॅटन योजना पार्श्वभूमी

- लॉर्ड माउंटबॅटन शेवटचे व्हाईसरॉय म्हणून भारतात आले होते आणि तत्कालीन ब्रिटिश पंतप्रधान क्लेमेंट ऍटली यांनी त्यांच्याकडे वेगाने सत्ता हस्तांतरणाची जबाबदारी सोपवली होती.
- मे 1947 मध्ये, माउंटबॅटनने एक योजना आणली ज्या अंतर्गत त्यांनी प्रांतांना स्वतंत्र उत्तराधिकारी राज्ये घोषित करावे आणि नंतर संविधान सभेत सामील व्हावे की नाही हे निवडण्याची परवानगी दिली जावी असा प्रस्ताव दिला. या योजनेला 'डिकी बर्ड प्लॅन' असे म्हणतात.
- जवाहरलाल नेहरू (जन्म 14 नोव्हेंबर 1889) जेव्हा या योजनेची माहिती मिळाली तेव्हा त्यांनी देशाचे बाल्कनीकरण होईल असे सांगून त्याचा तीव्र विरोध केला. त्यामुळे या योजनेला प्लॅन बाल्कन असेही म्हणतात.
- त्यानंतर, व्हाईसरॉयने 3 जून नावाची दुसरी योजना आणली. ही योजना भारतीय स्वातंत्र्याची शेवटची योजना होती. त्याला माउंटबॅटन योजना असेही म्हणतात.
- 3 जूनच्या योजनेत विभाजन, स्वायत्तता, दोन्ही राष्ट्रांना सार्वभौमत्व, स्वतःचे संविधान बनवण्याचा अधिकार या तत्वांचा समावेश होता.
- सर्वात महत्वाचे म्हणजे, जम्मू आणि काश्मीरसारख्या संस्थानांना भारत किंवा पाकिस्तानमध्ये सामील होण्याचा पर्याय देण्यात आला. या निवडीचे परिणाम पुढील दशकांपर्यंत नवीन राष्ट्रांवर परिणाम करतील.
- ही योजना काँग्रेस आणि मुस्लिम लीग या दोन्ही पक्षांनी स्वीकारली होती. तोपर्यंत काँग्रेसनेही फाळणीची अपरिहार्यता मान्य केली होती.
- ही योजना भारतीय स्वातंत्र्य कायदा 1947 द्वारे कार्यान्वित करण्यात आली जी ब्रिटिश संसदेत मंजूर झाली आणि 18

जुलै 1947 रोजी शाही संमती मिळाली.

माउंटबॅटन योजनेच्या तरतुदी

- ब्रिटीश भारत दोन अधिराज्यांमध्ये विभागला जाणार होता - भारत आणि पाकिस्तान.
 - संविधान सभेने तयार केलेले संविधान मुस्लिम-बहुल भागांना लागू होणार नाही (कारण ते पाकिस्तान होईल). मुस्लिमबहुल भागांसाठी स्वतंत्र संविधान सभेचा प्रश्न हे प्रांत ठरवतील.
 - योजनेनुसार, बंगाल आणि पंजाबच्या विधानसभेची बैठक झाली आणि विभाजनाच्या बाजूने मतदान केले. त्यानुसार या दोन्ही प्रांतांची धार्मिक आधारावर फाळणी करण्याचा निर्णय घेण्यात आला.
 - भारतीय संविधान सभेत सामील व्हायचे की नाही याचा निर्णय सिंधची विधानसभा घेईल. पाकिस्तानात जाण्याचा निर्णय घेतला.
 - NWFP (उत्तर-पश्चिम सरहद्द प्रांत) वर कोणते वर्चस्व सामील करायचे हे ठरवण्यासाठी सार्वमत घेण्यात येणार होते. NWFP ने पाकिस्तानमध्ये सामील होण्याचा निर्णय घेतला तर खान अब्दुल गफ्फार खान यांनी बहिष्कार टाकला आणि सार्वमत नाकारले.
 - सत्ता हस्तांतरणाची तारीख 15 ऑगस्ट 1947 होती.
 - दोन देशांमधील आंतरराष्ट्रीय सीमा निश्चित करण्यासाठी, सर सिरिल रॅडक्लिफ यांच्या अध्यक्षतेखाली सीमा आयोगाची स्थापना करण्यात आली. बंगाल आणि पंजाब या दोन नवीन देशांचे सीमांकन करणे यासाठी हा आयोग होता.
 - संस्थानांना स्वतंत्र राहण्याचा किंवा भारत किंवा पाकिस्तानमध्ये प्रवेश करण्याचा पर्याय देण्यात आला. या राज्यांवरील इंग्रजांचे वर्चस्व संपुष्टात आले.
 - ब्रिटीश राजा यापुढे 'भारताचा सम्राट' ही पदवी वापरणार नाही.
 - वर्चस्व निर्माण झाल्यानंतर, ब्रिटीश संसद नवीन अधिराज्यांच्या प्रदेशात कोणताही कायदा करू शकली नाही.
 - नवीन घटना अस्तित्वात येईपर्यंत, गव्हर्नर-जनरल महामहिमांच्या नावाने वर्चस्व असलेल्या घटक सभेने संमत केलेला कोणताही कायदा मंजूर करतील. गव्हर्नर जनरलला घटनात्मक प्रमुख बनवण्यात आले.
- 14 आणि 15 ऑगस्ट 1947 च्या मध्यरात्री अनुक्रमे पाकिस्तान आणि भारताचे वर्चस्व अस्तित्वात आले. लॉर्ड माउंटबॅटन यांची स्वतंत्र भारताचे पहिले गव्हर्नर जनरल म्हणून नियुक्ती करण्यात आली आणि एम .ए. जिना पाकिस्तानचे गव्हर्नर जनरल झाले.

byjusexamprep.com